

Ákos középiskolai ösztöndíjas tanár munkája révén, *Tarnai A.* irányításával. Az előbbi a XVIII. századi naptárak cenzúrázásával és a szépirodalmi betétekkel, az utóbbi Pray-témával foglalkozik. A latin tanári ösztöndíjas rendszer folyamatos fenntartása továbbra is szükséges. A magyarországi latin irodalom problémái jelentkeznek a század elejei, a Rákóczi-kori kutatásokban is.

A XVIII. századi Kutatócsoport lényegében tervszerint végezte munkáját, teljesítette 1973. évi tudományos tervét. Egészséges fejlődéséhez tartozik a hazai együttműködés fokozatos kiépítése, külföldi (német, román, lengyel, bolgár, cseh és szlovák, francia, olasz) kapcsolatainak alakulása, s a szovjet kutatási központokkal való érintkezés megteremtése, ill. a külföldi kutatók tanulmányutakkal történő előmozdítása.

Hopp Lajos

Tudományos ülésszak a Rákóczi-korról Vaján

(1973. szeptember 20–21)

Immár másodizben biztosított helyet és az ülésszak tárgyköréhez méltó körülményeket Vaja község és a Vay Ádám Múzeum, illetőleg a Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok Igazgatósága. Első ízben 1969-ben nyújtott otthont a nagymúltú vajai várkastély — a Vay Ádám emlékünnepe keretében — annak a magas szintű tudományos tanácskozásnak, amelynek előadásait és vitáit kötetben adták közre. (Ism. ItK 1971. 654. l.) Mos pedig — 1973. szept. 20–21-én — még szélesebb alapon, a MTA Történettudományi és Irodalomtudományi Intézetének, valamint az egyetemek és főiskolák megfelelő tanszékének s egyéb tudományos intézmények előadójának részvételével a Rákóczi-szabadságharc és kuruc emigráció sokrétű tudományos kérdéseiről folyt tanácskozás. Az ülésszaknak sajátos munka-előkészítő, tervező, célkitűző szerepe is volt, amennyiben számba vette azokat a feladatokat is, amelyek az 1976-os Rákóczi jubileum alkalmával előttünk állnak. Mind a történelemtudomány, mind a művelődéstörténet számos ága, s nem utolsó sorban az irodalomtörténet is sok szempontból hasznosítani fogja az ülésszakra elhangzottakat. Indokolt tehát, hogy rövid ismertetését adjunk.

Három központi témakör került a tanácskozás napirendjére; s a három kitűnő előadást követték a több oldalú megvilágítást lehetővé tevő korreferátumok és hozzászólások. Az első előadást *Esze Tamás A Felső-Tisza vidéki kurucság harca a hajdúszabadságért* címmel; a másodikat *Köpeczi Béla A Rákóczi-szabadságharc és emigráció művelődéstörténeti problémái* címen; míg a harmadikat *Benda Kálmán A helytörténet feladatai és lehetőségei a Rákóczi-kutatásban* címmel tartotta. — A tudományos ülésszakkal összefüggésben került sor a várkastélyban Vay Ádám — és az Esze Tamás — kiállítások ünnepélyes megnyitására. A 70 éves tudós Esze Tamás értékes családi hagyatékát és az élete kutatómunkájából eredő becses dokumentumokat adta át e kiállítással a vajai múzeumnak, hogy a „talpasok” földjén, tudományos műhelyhez segítsen alapot teremteni. S valóban, joggal vélhetjük, hogy a Rákóczi ügyéhez oly híven ragaszkodó tarpai jobbágy és a vajai nemes ügyeiben, de egyszersmind az egész „kuruc-ido” vizsgálatában nélkülözhetetlen alap lesz e vajai dokumentumgyűjtemény beható ismerete.

Esze Tamás széles alapozottságú előadásában a Felső-Tisza vidéki kurucság harcait abból a szempontból vizsgálta, hogy a „hajdúszabadság”, „katonaszabadság” ígérete és az érte való küzdelem mi módon befolyásolta a szabadságharc célkitűzéseit és menetét. A „hűség hadakozásért” jutalomként kilátásba helyezett „szabadság” többérté debatesztelése nyomán világosan áll előttünk, hogy Rákóczi fejedelem megfelelő korlátok közé tudta szorítani a „hajdúszabadság” iránti, váltakozó erővel jelentkező igényt, s érvényt szerzett fejedelmi akaratának, miszerint célja a szabadság és nem a szabadosság volt. — Az előadás alapvető érdeme a számos helyi- és részprobléma megoldása mellett, hogy vizsgálatait általában is kiterjesztve, Rákóczi jobbágypolitikájáról adott beható képet, s egészében a szabadságharc társadalmi küzdelmeinek, a jobbágy-szabadság célkitűzéseinek rugóit, meghatározó jegeit tárta fel meggyőzően. — A felkért hozzászólók, — *Rácz István* és *Szendrey István* — majd pedig a vitában résztvevők további fontos, tárgyavagó kérdést érintettek; így például bebizonyosodott, hogy maguknak a „hajdúk”-nak időtől s helytől függő, rendkívül változó helyzete sok-sok ellentmondásnak szülője, s a fennforgó nyitott kérdések innét is adódnak.

Köpeczi Béla előadásában igen széles perspektívában vetette fel, majd elemezte azokat a művelődéstörténeti kérdéseket, melyeket a Rákóczi-kor alaposabb ismerete iránti igény egyre sürgetőbben tisztázásra tár elének. A művelődéstörténet általános problematikájának, rendkívül gazdag tárgykörének, s legújabb európai (francia stb.) értelmezésének áttekintése után megállapította, hogy a művelődéstörténetnek sokszor tapasztalt leszűkített formáival szemben a lehető legtágabb felfogásával kell számolnunk. Ez pedig új dimenziókat nyit meg azáltal,

hogy nemcsak a szellemi javak összességét tekinti tárgyának, de a szellemi és anyagi javak összessége mellett az intézményekre is kiter s behatol a társadalmi csoportok mentalitásának legkülönbözőbb megnyilvánulásába, magatartásformáiba, életmódjába stb. A közlegő 1976-os Rákóczi-évfordulóval kapcsolatban is, az e tárgyban felvetődő számos elvégzendő feladat közül, különösen a következőkre hívta fel a figyelmet, s láttatta egyúttal a megoldások lehetőségei útjait. Elmaradottnak tűnik az anyagi kultúra ismerete; sok a tennivaló az iskola és tudomány korabeli helyzetének megismerésében; a kuruckor nyelvének alaposabb vizsgálata is előttünk áll; az egész kuruc-költészet szempontunkból való mélyreható vizsgálatával is adós még a tudomány, s különösen a próza, a széppróza is, de a „másod-vagy harmadrendű” próza, az emlékező írások, feljegyzések, levelek egyaránt hangsúlyozottan igénylik a művelődéstörténeti feltárást. — A korreferátumok — *R. Várkonyi Ágnesé, Péter Kataliné, Hopp Lajosé s Gyenis Vilmosé* — a tárgyba vágóan szerteágazó kérdéseket érintettek, s részben az esemény- és eszmétörténet, részben a művészet- és irodalomtörténet aktuálisan felmerülő problematikáját vázolták, rámutatva egyben a mindennapi élet, a hétköznapi világa felderítésének fontosságára és megközelítési módjaira.

Benda Kálmán előadása a helytörténet feladatait és lehetőségeit tárta az ülésnek elé. Meggyőzően bizonyította, hogy a Rákóczi-kor kutatásában mellőzhetetlen s igen lényeges szerep hárul a legkisebb helyi vizsgálatokra, gyűjtőmunkára is. Egész sor fontos, a korszak teljességét döntően érintő téma pedig egyenesen csak helytörténeti kutatásokkal közelíthető meg. Ilyennek jelölte meg például a főbb oldalról vitatott „rác-kérdés”-t; a vallási és nemzetiségi kérdések jó részét stb. A feladatkijelölés a további munkára általánosan megtörtént, szükséges azonban a konkrét feladatok sürgős lebontása. Indokoltnak látszik Bendának az a javaslata, miszerint a Rákóczi-korra vonatkozó helytörténeti kutatásokat, (de még az itt is számba jövő művelődéstörténeti vizsgálatokat is) ki kell terjeszteni időben a szabadságharcot megelőző és az azt közvetlenül követő évtizedekre. — *Benda Kálmán* előterjesztéséhez számos hozzászólás hangzott el: *Benczédi László, Farkas József, Heckenast Gusztáv, Koroknai Gyula, Kovassy Zoltán, Ruzsás Lajos* és *Molnár Mátyas* fejtették ki különböző kérdésekben álláspontjukat, illetőleg újabb kutatási eredményeiket. (*Molnár Mátyas*nak, a helyi Múzeum vezetőjének áldozatos munkáját az ülészak és kiállítás megszervezésében a legmesszebbmenő elismerő szóval illelhetjük ezúton is.) Az ülészakon megjelent és részt vett munkájában a Kassai Batsányi-kör küldöttsége is, és ez kifejezte elhatározott együttműködő szándékát a Rákóczi-évforduló előkészítésében.

Az ülészak új eredményei, frissen felvetett problémái nyomán perspektivikus tervek körvonalai alakultak ki. Jó és buzditó erejű összefoglalását adta mindennek — kapcsolva a tervszerű előzményekhez — *Hopp Lajos* a kutatási tárgykör áttekintését nyújtó hozzászólásában. A soron következő közös feladatok közül kiemelte egyrészt a művelődéstörténeti munka idevágó megalapozott indításának fontosságát; másrészt a helytörténeti kutatások organizálásának sürgősségét; s utalt a már tervezett hosszú távú vállalkozások előrevitelére: a Rákóczi-témájú tanulmánykötetre, a Rákóczi-kritikai kiadásra stb.

Az ülészak előterjesztéseit a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre — az előzőhöz hasonlóan — közreadni szándékozik. Dicséretes szándékuk eredményét, a kötet mielőbbi megjelenését, méltán érdeklődéssel várja szaktudományunk.

Gyenis Vilmos

Csokonai vándorgyűlés Debrecenben

(1973. október 19—21.)

A felvilágosodás, a XVIII. század kutatói, Csokonai költészetének magyarozói és tisztelői a költő városában tekintették át a Csokonai-kutatás jelenlegi állását, előadássorozatot hallgattak végig azokról a problémákról, amelyekbe a költő és kora tanulmányozásakor beleütköznek.

Az előadók abban megegyeztek, hogy Csokonai költészetét nem lehet egyetlen stílushoz kötni, a stílusirányzatok még csak nem is egymás után következnek, a költői életműben stílusirányzatok együttélését, egymásmellettiességét lehet megfigyelni. De kiderült az is, mennyi még a tennivaló a Csokonai-életrajz, a korkép, az egyes versek magyarozata vonatkozásában.

Az első nap *Kiss Tamás* áttekintése (Csokonai két évszázada) és *Szilágyi Ferenc* alapos, az életrajzi kutatások pillanatnyi helyzetét és sok új adatot, köztük egy eddig ismeretlen s fontos Csokonai-verset bemutató előadása (A Csokonai-életrajz-kutatás legfőbb feladatai és legújabb eredményei) hangzott el. A második napon *Julow Viktor* olvasta fel terjedelmes tanulmányának (Csokonai stílusintézkzése) egy részletét. Kitérő megfigyelései a Csokonai-versek több, eddig kevésbé érintett stílusrteget fedték fel. *Bécsy Tamás* dramaturgiai szempontból elemezte a *Karnyónét* (Csokonai drámái), a vígjáték megszületésének közvetlen előzményeiről sok érdeke-